

X. A. PAAR & BIBERHOFER, WIEN.

ГОДИНА ДРУГА.

Свеска шеста.
У БЕЧУ, 1876.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Издаје два пут месечно.

Годишња је цена
8 ф. а вр. или 20 динара.

ЖИВЕ МОШТИ.

Новела

ИВАНА ТУРЂЕЉЕВА.

„Ти земљо авијелска стрелена,
„Ти земљо руског народа!“
Гучев.

Једна француска пословица вели: „Сув рибар и мокар ловац — готова жалост.“ Како баш никад нисам особито гинуо за рибарством, то вам не могу ни рећи, како је рибару на сувом и чистом времену, и у колико је јача радост са богата пљена од непријетности, да је вазда кроз мокар. Ама тек за ловца киша — то ти је права беда. Таке истоветне беде допадосмо ја и мој ловац, Јермолај, кад се оно нађосмо у лову на љештарке у бељевском округу. Још од раног јутра пљушти, као из рукава. Шта не чинисмо, само да се заклонимо од кише. Наше ластичне огртаче натукосмо готово преко главе, тражећи заклона под најлиснатијим дрвљем, где као да је мање прокисавало . . . но наши „непродирајемо“ огртачи, ван тога, што нам припуцању сметаху, пропуштаху воду, како је богу воља, а испод дрвља у први мах као да мање пљушташе; но кад лише од силне кише узе да се пригиба, а оно са сваке границе, као оно из штрцаљке, падаше на нас сијасет водурине, па се као хладан млаз слеваше од огрлице, па све дуж леђа чак до доле. „Но то је већ мало много, то већ не може ни псето издржати,“ као што ће рећи Јермолај.

VI

Илија Пламенац.

„А, не, Петре Петровићу,“ викну он најосле, „овако више не иде! Данас нема више ништа од лова! На овакој киши пси губе трагове, пушка омањује — ђуј! ала ти је и то неки посао!“

„Јест, ал' шта сад знаш радити,“ запитам га.

„Но, па — допустите, да се отиснемо до Алексејевке. Ви ваљда и не знате, ал' тамо има једна одаја — та припада вашој матери. Одавде ће бити неких осам врста. Тамо можемо преноћити, а сутра . . .“

„Овамо натраг?“

„Јок, не овамо. Близу Алексејевке знам ја за нека места . . . много су згоднија од овог овде, тамо ћемо на тетребе.“

Ја не запитах свог верног пратиоца, за што ме не одведе управо тамо; подигосмо се, па дођосмо још исто вече одаји, за коју ја збиља и не слутих, да је има на свету. Уз одају један омањи кућерак, дабогме стародреван и неудесан за становање, ал' ипак чист. У њему преноћим доста мирно.

Сутра дан се пробудим прилично рано. Сунце тек грануло, на целом небу ама ни клетог облачка, све поокولو трепти према јутарњем сунцу два пут сјајније, лепше и дивније, но јуче за кише. Док ми упрезаху у „таратајку“ (чезије) ја се проходах по некадањем маленом вотњаку, што сад ту лежи сасма запарложен и запуштен, па онај омањи кућерак окружава старим воћкама са мирисавим и сочним крушкама. Како је дивно данас у том чистом,

ручак га мери, па би рад да зна, од куда то? Домаћин игра мирно даље. Официр већ изгубио стрпљење, узме четкицу, па избрише написани број. Силвија га напише са свим мирно још једаред. Потпоручник, од вина угрејан, од игре раздражен, а и другови га узели једити. Нашао се очепљен, зграби неки бакарни свећњак са стола, па га тресне на Силвију. Силвије вешто варну. Ђаци. Из очију му севају варнице, па сукну, блед као смрт од љутње:

„На поље! Одмах! Па хвалите бога, што сте у мојој соби!“

Ми а да смо ма најмање посумњали, шта ће иза тога да буде, па смо официра већ и ожалили. Устајући рече, да је готов на сваку сатисфакцију. Ми смо се још неко време и даље картали, ал' кад уочисмо, да домаћину

је код њих круна свију људских врлина и довољна извина свих редом порока.

Ал' мало по мало, па се све заборавило; Силвија дође опет до свог пређашњег улива на нас. Ја једини нисам био с њиме таки, као пре. Моја ме жива машта јаче него друге официре привлачила томе човеку, чији је живот за мене био загонетка и који ми је долазно као какав јунак каквог тајанственог романа. А чинило ми се да је и њега нешто мени привлачило.

Кад би нас двоје били на само, он би напуштао свој посмешљив тон у говору, па би са мном говорио буди о чему просто и љубазно. Ал' после оног вечера, о коме сам вам приповедио, све ме успопала мисао: том човеку така љага опрљала част, а он ни да је покушао, да је спере. Не могу више, да сам

целарији највећи жагор. И Силвијева су писма долазила на региментски биро. Једнога дана добије Силвије писмо. Отвори га у највећој хитњи. Што га даље чита, очи му све јаче севају. Другови му и сувише заузети својим рођеним писмима, па то нико и не узе на ум. „Господо моја, рећиће, пошто га је прочитао, важна ме новина гони, да се још ове ноћи кренем на пут. Надам се, да ћете још једном, последњи пут бити моји гости. А и вас очекујем, додаће обрнув се мени, надам се да ћете за цело доћи.“ После тих речи одјури кући, а ми се договоримо да га не одбијемо.

Таман термин, таман и ја код Силвија. Затечем већ све другове. Силвијове ствари већ спрењене. У соби голи од танета прорешетани зидови. Седосмо за совру. Силвија

Рањеник. Слика Ђорђа Кршића.

мисли бог зна куда лете, поустајасмо један за другим, па одлазећи кући премишљасмо на мањак, који нам престоји пуковнији.

Сутра дан, баш се разговарамо на тркалишту, сиром потпоручник да л' је боже још у животу, кад ал ево ти њега, па вели још није од Силвија добио никакве поруке. Памет нам свима стала. Одемо Силвију, па га нађемо; а он приковао на зид црвеног кеца, па пуца на њ куршум за куршумом. Дочекао нас као обично, а о синотњем ни речи. Тако прођоше три дана — потпоручник још једнако у животу. А! Та не може бити, да се Силвија неће тући! Ал' Силвија се није тукао, задовољно се неком олаком извином, па му опростио.

Из најпре је због тога у нашим очима много изгубио. У очима је младих официра кукавичлук неопростива љага, а одважност

с њиме онаки као пре, па све дођем у некакову неприлику. Силвија је имао добар нос и добро око, те му се то није могло омаћи, а домишљао се и о узроку. Изгледало ми је е га је то јако дирнуло, па два пут ми дође, као да тражи згоду, да ми нешто приопћи, ал' ја сам му увек измакао, те се сад и он од мене отуђио. Од тога часа нисам више био с њиме на само, те не имадосмо више својска разговора.

Великоварошани, који могу на толико начина да себи време прекрате, не могу себи ни замислити, са каквом се узбуђеношћу дочекује пошта на селу и у варошници. Сваког уторника и петка канцеларија је наше пуковније дуким пуна официрима. Једни изгледају на паре, други чекају писма, а трећи опет новине. Ту се одмах писма отпечате и читају, друговима се казују новости. У кан-

јако добре воље. За мало, па се и други рашћереташе. Запушачи од шампањскога непрестанце дунају о свод, чаше се непрестанце пуне бисер-вином. Пило се за сретна пута и за здравље онога што ће да нас остави, па бога ми, било је већ подоцкан, кад се подигосмо кући. Силвија се са свима опростио, а кад се ја хтедох кренути, ухватиће ме за руку. Имао бих с вама мало разговора, пришануће ми, те остадох.

Седимо тако нас двоје сами, један преко од другог, па ћутимо и пушимо. Силвија оставило бурно весеље, па је озбиљан, замисљен. Блед као смрт, из мрких очију огањ сева, из уста му куљају читави облаци од дима — долазно ми је прави демон.

Тако ће протећи неколико минута, онда ће Силвије прекинути ћутање.

Може лако бити, да се више нећемо ви-

Шикале ме у бешику златну,
Питале ме медом и шећером,
Купале ме пролетњом росницом,
Завијале у невен цвијеће;
Дароваше крила и оружје,
И о грлу моћи од помоћи,
Да ме пушка убити не може,
Нити сабља приватити меса.¹⁾

У Црној Гори мисли се, да у горостасним планинама у Кучима и Васојевићима највише има вила и да им је онамо право легло, и ево што у подлиску „Црногорца“ (број 11. и 12. пр. године) нађох наштампано, да се онамо приповиједа:

У Кучима у шишком језеру (између Црне Горе и Турске) долазиле су једном виле, да се по обичају купају; у то дође један ловац и украде једној вили хаљину и понесе је дома те у кући сакри. Кад вила изиђе из језера и не нађе хаљину, потече за ловцем у поћеру, и не могући наћи хаљину, виђе ловца млада и гојна, заљуби се у њега, а он у њу, и до године роди му вила сина и шћер. Но кад једном не би дома, украде му вила хаљину и утече у планину, па послѣје устријели онога ловца.

Сувише се онамо приповиједа, да се у Кому, у Медуну зарекао Комнен барјактар, да се неће женити ни ђевојком, ни удовицом, ни пуштеницом, него вилом. Мати га тада научи како ће он то вјенчање довршити, говорећи му да отиде на Бурђев дан у планину на Рикавачко језеро (јужно од Кома), ће се тај дан купају виле, па која му се вила најбоља допане да јој украде хаљине са крилима.²⁾ Он оде на Бурђев дан на Рикавачко језеро и еакрије се за један цбун од куда гледаше како се виле купљу, те украде хаљине оној која му се најмлађа и најгоднија учинила и побјеже дома. Вила одмапоће за њим и дође му кући, и са њиме живјаше као друге жене, родивши му четири сина и двије шћери. Дође доба да жене најстаријега сина и заведе се коло међу сватовима. Комнен нуђаше вилу да игра, но она му рекне да би играла али не може без хаљина, које јој је он пониио закључао у скрињу, а кад би јој их повратио да би поиграла кано ти твоје сину на свадби. Комнен се сажали на њу и даде јој хаљине, и она кад се обуче окрену колом три пута у наоколо, а кад би четвртог она узе средњега сина и ћер под пазуху и полеће шћима у јајеру. Кад Комнен то виђе поплаши се те упита вилу: „буд ли побјеже шта ћу ја радити с'овим најмлађим синчићем од сисе те у колијевци остаде?“ а она њему: „Подај ми — вели — из оног сребрног путијера

(цклене чаше) да се напије, па му не треба више да сиса.“ Тек што Комнен послуша вилу давши му цвти из оног путијера оно полеће за мајком. Кад то виђе најстари син зажеље да се и он из онога путијера напије, еда би за мајком и братом полетно, али му бјеше жао оставити вјенчану младу жену ни јошт не загрљену, те се једва уздржа.

Причају и то да виле више пута остану код каква момка и шћиме живе као и друге жене са својим мужевима. Тако се приповиједа да су у скадарској тамници била затворена три брата. Двојицу од њих посијеку Турци а трећи — по имену Вуксан родом из Роваца у Црној гори — отме целату мач, с'којим посијече целата и јошт петињу шестиву, те бјеж у Црну гору. У бјежању спазу на једној главици те се

да је ови мач има 10—15. година сам испануо из оне пећине, па веле да је тада и Вуксан умро, јер да је жив — народ мисли да би га Вуксан опет приватно и у пећину унио. За вилу веле да је и сада онамо, и има много људи Црногораца (који о вилама вјерују) да су виђали ће стере платно и свиту и опет после двије три уре скупља. Ову пећину онамо зову „Вилина пећина.“ Веле да је од приће у оној пећини много више вила било него данас, да их нема зато што се народ покварно грјеховима.

О вилама у комској планини народ и данас пјева ову пјесну:

Вила вилу преко горе звала:

„Ој вилице моја другарице!

„Да идемо на Ком на планину,

„Да беремо јаблана с Љубана,

„Да пијемо воде с Маргарите,

„Да гледамо Колашина града,

„Како су га прекрилиле чавке;

„А то нјесу чавке прекрилиле,

„Него су то Клименачке главе,

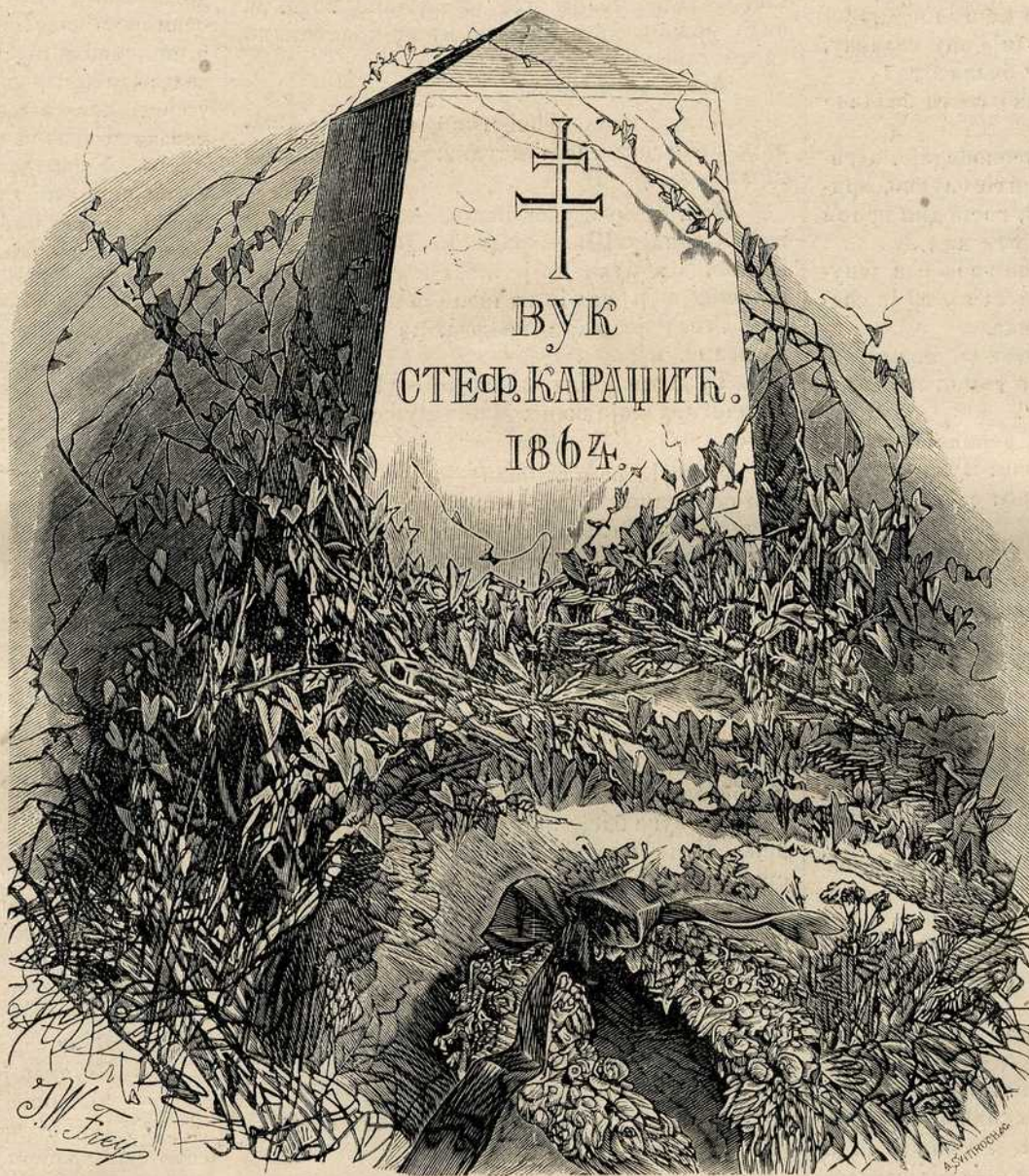
„Мартугина и Белошничкина,

„И лијепа Иванова глава.“

За воду Маргариту веле, да се у њој виле купљу и да су оне изви-ле ову пјесну и народ од вила чуо је и научно.

Виле се — ондашњи народ мисли — вазда у планини окол извора водени и језера окупљају и тамо им је највећа и најмилија скупштина јер се крајем вода не само купају и умивају, него играју и пјевају, и ова се мјеста зову „вилена игралишта“¹⁾; а за „вилно коло“ казују да јеу планини „Кључ“ некаква љечбена вода коју народ зеве „вилни извор“ или: „вилна вода“. Близу овога извора налази се као једно гувно које се зове „коло“ (широко дијаметрично једно 20 лаката) на којему никад трава не пресушује, и ако пресуши свуда у наоколо опет унутрености овога кола вазда зелена. Не давно — веле — нђаше туда један чојек, па кад дође близу те воде спотаче му се коњ

и он паде с' коњем те се једва шћиме подигне. Кад стигне кући коњ му цркне кроз петшест дана а њему се осуши сва једна страна живота с' главе до пета, и болова пет година потрошивши половицу свога бића на попове и на калуђере, па на врачаре и врачарице који му најпосле у књигама нађоше да су га виле устријелиле, те га кутња чељад понесу на ону вилну воду и ту га оставе, а он — вели народ — да је у три пута закумно виле иза свега гласа: „Кумим вас виле моје посестриме небом и земљом, па гором и водом и свијем изворима који се у овој планини налазе излијечите ме,“ и тако се виле на кумство и на побратимство

Гроб Вука Стеф. Караџића.

зове Веља гора у ђешанској нахији, ће је огријало сунце те рече: ако се спасем и дођем жив дома ограда ћу на оној главици цркву. Он се здраво поврати, и на оној главици како је био рекао озид цркву, која се и данас у својој цјелости налази именом св. Илија. Пошто је саградио цркву враћајући се дома успозна се с'једном вилом те шћом поће у врх Кома у пећину и живио је ту шћоме толико доба. У пећину, веле, унијела га је вила јер је така стрмен и провалија испод пећине да ништа допријети неможе што крила нема. Народ приповиједа по Вуксанову казивању, како су виле у оној пећини простирале спрема сунцу платно и свиту плаву и црвену ће сваки дан висити по два три сата над вратима од пећине. Вуксан био пониио са собом у ону пећину они мач као и све своје друго оружје, и народ приповиједа

¹⁾ Ове ријечи налазе се у једној пјесни, коју ми је казао оглашени пјевач уз гусле Раде Мишевић из Билећкога кадилука; а пјесна се налази у мојој збирци „Јуначки херцегов. пјесана.“

²⁾ Штета што у овој приповијетки не налази се какве су и од шта су биле ове крилате хаљине, о којима сам ја ово први пут у мом вијеку чуо.

¹⁾ Народна пјесна: Шатор пење Угри-Јанко
На вилно игралиште,
А на вучје вијалиште,
и т. д.

смиљују те му живот поврате некаквим планинским биљем.

Да виле не оћеду да им ко испитује њиве тајне, и смета њивним састанцима као и игрању и пјевању, народ вели да је куку ономе који би се усудио да им траг и тајне истражује, јер би му се одма осветиле. Тако прост народ вјерује, и ево шта приповиједа:

У Расовцу, у Црмничкој нахији, има једна пећина коју зову „Голубињак.“ Бијаше један чојек те пострада и врло осиромаша, те стаде мислити како да се обогати? Чуо је ње причају да у голубињачкој пећини има много блага, те науми да у њој пође не били онамо нашао блага. „Идем — у себи вели — па макар поманитао“ па хајд у пећину; а пећина она налази се високо у стрмоглавној литвици која је тако била глатка да нико по њој није могао ходати; но некако с муком и натегом попне се и у пећину узбеше је нађе двије преграде. У првој, веле, нађе једну трпезу од мрамора лијепо израђену и по њој изрезане очице од камена. Он прође покрај ње те хајд на врата од друге преграде. Тек што таче у врата одговори му неко из ње: „Не напријед!“ Човек се овај препаде и у тај час поманита. Казује народ да је у тој прегради вила и поред ње три стога блага. Вила држи на рукама тепсију од злата и на њој преплетену змију зато ко први до виле дође да му змија избије очи.

Исто тако, по народном приповиједању, пострадао је један Црмничанин од виле те не смије ни данас да ноћу из куће изиђе. Поманитао је а народ уде си већ и стару приповијетку о којој се прича може бити од више но стотину година скривши је на овога поманитенога Црмничанина. Ови чојек враћајући се с планине кући у поноћи прође покрај извора „Баџ“ же су се виле састајале и умивале, и ненадно набаса међ њи, па се уплаши и побјеже, а једна га од њи довати за струку; он почне бјежати а виле за њим у поћеру све до првије кућа у село, и оскубу му неколико реса од струке; те онај чојек одма поманита, и дуго је у манитости живио лијечећи се у залуд.

Приповиједа се да су код овога истога извора неки Црмничани колико извора има у планини Суторман. У овој планини људи веле има толико живи извора да их никад нико није могао пребројити. Наравно да виле знаду колико ови извора има, али ко ће да дозна од њи? Два се чојека окладе да ће дознати то од виле, те се они обојица обуци у једне аљине (замотаваши се као да је једно тијело) а двије главе помале па отиду код воде Баџ. Кад тамо дођоше опазнише виле код извора, а кад оне виђоше чојека су двије главе почеше се све чудити питајући једна другу шта је оно? Једна ће од њи рећи: „тако ми 377 извора те су у Суторми оваковог чојека су двије главе нијесам јошт никад виђела.“ Они кад чују врате се натраг, и сељанима кажу да у Суторми има 377 извора, и тако добију оклад.

Народ мисли да у рукама вилан у њиховој вољи стоји умножавати или умањивати водене изворе кад гоћ оћеду, о којему ево народњег доказа: Дозивала, веле, вила с' врх планине Кома вилу на планину Ловћен велећи јој да отвори јошт неколико извора у Ловћену. Ова је чуће је дозива, али је не разумје, него јој се учини да јој је рекла „затвори јошт неколико извора у Ловћену“, те на мјесто да отвори

она затвори све изворе, тако да у Црну гору немају људи од онда толико живи вода колико су их некад имали, особито по планини Ловћену.

Премда су виле по народном вјеровању врло снажне, опет им људи нанеки измишљени начин доскоче, али с' највећом опасношћу свога живота. У народу се приповиједа и то, како је био некакав Турчин и долазно на некакав извор же су се виле купале, те се вазда састајао с једном вилом; и кад гоћ би вила опазила код овога Турчина гвожђе оштро, никад му се не смијаше примаћи. Вила му не даваше никад да дома полази, но је вазда морао да остане у планини код своје стоке. Досади се овако живјење Турчину те поче мислити како би вилу убио и једанпут се од ње куртарисао. Једном понесе собом ножић и гвозден чавлић, обоје сакривши за пас те отиде к'виле, но чим му се она приближаваше одма осјети да при њему има гвожђа, па му рече: „прије него бацни са себе гвожђе којег кријеш, нећу к'тебе приступити.“ Турчин јој одговори: „Јок! вансе-

Илија Чолак-Антић.

тину немам, но сам јутрос подкивао коња па сам заборавио бацити чавлић и неотице доини собом за пас па ми га жао бацити.“ Вила му повјерова, те му приступи и ножицама подкидаше перчин на глави. Турчин онако лежећи вили на крило, извуче крадом ножић те је разбучи у трбух. Вила га одбаца са скута, и рече: „Валâ ти мене прије превари него што сам ја тебе била наумила.“ Потрча да по планини тражи лечбене траве те затвори и излијечи ране, па у поћеру за Турчином, и стигнувши га устријели и на оно мјесто паде мртав.

Сувише приповиједају овдашњи Турци како је јошт горе прошао један Турчин ловац кад је пошао да лови дивокозе. Пође, веле, један ловац у планину и срене у путу мећеда и убије га, а мало после ходајући по планини срене дивљег јарца те и њега убије. Кад се одмаче јошт даље сусрете дивљег прасца па и њега уби и више се овоме најпоследњему лову обрадује но објема првим; но на један пут чује глас из пећине же виче: „Ој вашој!“ а на другој страни: „Ој!“ — Вила опет повика из

пећине чобанину од дивокоза, „Терај козе овамо неборе!“ а чобан јој одговори: „немогу неда ми један ловац што је изашао у планину и убио Муртова и Мурова, па ће сад убити и мене и моје козе.“ Кад вила зачу чобана прокле га: нека га да Бог да му јутрос очи прсле! Кад се ловац кући вратио, приповиједа се у народу, да су му обје зенице из очию прсле и да је до његове смрти слијеп живио зато што га је вила била проклела.

О Марку Краљевићу много има приповиједака као и пјесана како је с'вилама друговао, братимно се и борно се ш'њима, па ево једне приповијетке, коју сам у подлистку „Црногорца“ (број 12) нашао. Путоваше, веле, Марко на свом шарцу кроз планину Романију, па љуто ожедни а није немогаше наћи воде да се напие, па од јада и муке запјева:

„Бог т'убно горо Романијо!
„Јер у тебе нема воде ладне
„Да напојим себе и шарина.“

А у то чу из горе глас испод једне високе јеле, на врх које на сувој једној грани стајаше вила:

„Не кун' тако Краљевићу Марко!
„Шта је гора Романија крива,
„Те у њојзи ладне воде нема,
„Него ајде до под ову јелу,
„Наћ' ћеш под њом извор воде ладне.“

Кад Марко чу, окрене шарца пут оне јеле, под којом нађе једно велико језеро и у њему же се купље вила. Марко приступи к'води да напоји себе и шарина али му вила забрањиваше; тако се Марко на вилу наљути и јурни на њу да се ш'њоме побие

„Хитише се за прса јуначка,
„Носише се љетни дан до подне,
„Једно другом одољет не може.
„Марка стара срећа послужила,
„Те надјача и распори вилу,
„Нађе у њој три срца јуначка“

У Теклиће у Црној гори, има једна црква, и код ње се и данас налази отесани велики камења, што су претекли кад се црква градила. Народ у оним крајевима вјерује и приповиједа да су оно камење виле њивним рукама отесале.

6. Виленик је, каже пок Вук¹⁾, чојек којег је вила била устријелила па га она сама и извидала, и својим му skutом ране завијала²⁾; потом је он посестрио и она му даровала биље да га не може нико преварити, и да му жена рађе добре јунаке и лијепе шћери. Но Вук ово каже само за Боку, јер сам му ја онда при купљењу народни ствари из Боке био ово послао

као и многа друга умотворија народња, које је он то сам о мени доказао³⁾ али ово и кроз Црну гору и Херцеговину људи понашају.

Осим овога опет народ, неки и неки, држи да је и оно виленик, којег виле понесу или украду (као што сам овамо о вилама под 5. број казао) и у пећини га подране и даруји крилима и оружјем; а и све оне њиве побратиме којима оне дарују биље⁴⁾.

По народном мишљењу и многи су коњини наши стари јунака вилонити, којима виле дарују потајна крила:⁵⁾

¹⁾ Рјечник на страни 62. под „Виленик“.

²⁾ Дакле Вук с овим доказује да су виле обучене (!?)

³⁾ Рјечник у предговору на другој страни.

⁴⁾ Ковчежић, кад је говорила Божовић Секуле:

— Пусти мене бан Секуле!
До три ћу ти биља казати:
Да си добар у дружини,
Да ти сабља сјече Турке,
Да ти љуба роди сина.

⁵⁾ Српске јуначке пјесме IV. и V.

укус каве повишава додатком Доминга, Шерибона или Бразила.

За Енглеze се зна да су мајстори у готовљењу чаја али куваће каве тврде Немци да боље разуму. И доиста се у Немачкој пије много више кава но чај, што је можда у свези са навикама или и дјеством ти пића. Чај дјествује као што је познато управо на желудац да су му покретања умложена понекад у таквом степену да наштине пијен на повраћање дражи. Кава пак умложавља перистампичко покретања на доле, и зато држи немачки научењак при свом седећем начину живота шољу каве из јутра са цигаром за драгоцено средство, које потпомаже извесне органске догађаје. Из исти су разлога, како се чује, и руске госпе постале поштоватељке каве и дувана.

Па по томе је готовљење каве заиста довољно занимљиво кад садржи напоменута дјејства у најпотпунијем степену. До ти моји

боје већином су бојадисана, њи ваља са мало воде опрати и зрна топлем чаршавом осушити; код чистији је сорти праће излишно. Прва операција, која се предузима после тога јесте пржење. Од пржења зависи каквоћа каве, и зрна ваља да се управо донде прже, док свој ротњаст лик не изгубе, да се могу на добро наоштреној кавеној воденици да мелу, или као на истоку у дрвеним аванима истрине и у фини прашак уситне.

Као што је познато кава садржи једно кристално тело кавени, које се и тејин назива, јер је једна честица теја; то тело је нестално и добро се ваља побринуту да се оно у кави одржи. А то ће бити, ако се зрна полагајано прже, док добију отворено мрку боју. У затворено мрким прженим зрнима већ нема више кавејина; а кад су зрна поцрнела, то су уништене онда и најпоглавитије честице зрна, и пиће, које се из тога справља, не заслужује више име каве.

суда у ком су пржена, на лист лима и да се лакше оладе у танки слој разреде. Оставе ли се врела зрна на гомилу, то се она упливом ваздуха угреју, озноје се и ако је голема маса, онда загрејање дође у запаљење. Пржена зрна мора да се у сувоти чувају, јер шећер, који ји облаже, лако привлачи влагу.

При пржењу до отворено кестенасте мрке боје изгубе сива зрна 15 до 16% и врелом водом добивени сок ти пржени зрна износи 20—21% од тежине сивих зрна. Много је већи губитак, кад се пржење даље тера, до затворено мрке или црне боје.

Док зрна пржењем губе у тежини, набурењем добијају она у запремини. 100 запремина сивих зрна заузимају после пржења 150 до 160 запремина, или 2 маса зелени зрна дају три пржени.

Обичне методе готовљења каве јесу: 1. цеђење, 2. налив и 3. кување.

Цеђењем се добија често, али не увек,

Утопљеница. Слика Ђорђа Кршика.

покушаја сам побуђен био намером да добијем кавени сок (екстракт), који би од услуге био путницима и војсци на маршевима, и при тој прилици сам најпре опазио уплив ваздуха или кисеоника ваздуха на каву, који квари јако добра својства каве; ја сам нашао да водени врели сок пржене каве, који се може још пити тазе, брзим или лаганим испарењем на високој или ниској топлоти у додиру са ваздухом изгуби пријатни укус мало по мало сасвим; и црна маса преостане, која се не раствара потпуно у ладној води, а због гадног укуса не може више да се пије.

При свим начинима готовљења каве нужно је да се зрна проберу, јер се често нађу страна тела, дрвца, перје а обично млоштво сасвим црни буђави зрна, која ваља брижљиво одвојити; чуло за укус тако је фино, да му се не може да прикрије ни најмањи страни придатак.

Кавена зрна тамне или тамно зелене

Упливом ваздуха губе пржена кавена зрна сваки даном од њеног ароматичног мириса што се више чувају, јер он лако продре у зрна која су пржењем шуљкаста постала. Та се штетна промена може да отклони, кад се по пржењу зрна шећером посупу пре него што се истресу из врелог суда за пржење; на фунту каве довољно је 1/2 унце (1 лот) шећера. Шећер се одма растопи, а јаким мешањем и држањем се тако разлије преко свију зрна, да ји превуче са танким али за ваздух непробојним слојем карамелом; она онда изгледају као фирнајзом намазана, и с тим изгубе скоро сав мирис, који се наравно опет силно развије при млевењу. У Бечу и чешким купатилима, где се основно разуме кување каве, нужна се кава пржи свакодневно, и то у отвореном гвозденим суду, где се може боље да надгледа пржење но у затвореним судовима.

После тога посла се зрна истресу из

добра каве. Кад се врела вода полагајано до-сипље кавеном прашку, или вода лагано цури, онда дођу капљице са много ваздуха у додир и кисеоник ваздуха промени ароматичне делове, а често и са свим уништи, а и добитак је непотпун. У место 20—21% раствора вода само 7—10% а 11—13% се изгуби.

Кад се вода загреје до кључања, у њу уситњена кава успе, суд онда од ватре одмакне и од прилике 10 минута на миру остави, онда је то налив.

Кава је готова за употребу, кад се на површини воде пливајући прашак променањем сталожити. Овим се начином добија врло ароматична кава, али не је сочна.

Кувањем као на истоку добија се изредна кава; тамо се престави ситна кава са ладном водом код ватре, и то само до врења: фини кавени прашак се тамо пије заједно. Дужим кувањем, као што се често у Немач-

кој догађа ароматични делови изветре и кава је истина јака али без ароме.

За најбољу методу готовљења каве ја сам нашао следећу; она се састоји из друге и треће методе.

Обична се сразмера између воде и пржене каве задржи и код тог готовљења. Мали судић од лима, који вата $\frac{1}{2}$ унце (1 лот) сирови зрна, напуњен са прженим, мера је за две мале шољице каве средње јачине.

Пре готовљења каве се пржена зрна самелу; мало крупнији је прашак бољи од сасма ситног. Каву самлевену приправну имати никако не је добро.

Вода се загреје да ври са три четвртине каве, коју оћемо да зготовимо, и смеша се кува пуни десет минута. После тога се доспе заостала четвртина и суд се одмакне одма од ватре, покрије и пет до шест минута остави на миру; прашак који је пливао на површини промешањем се ома сталожу, и сада је кава од прашка одлевена спремна за уживања.

Да узмемо, да требају осам мали шољица каве, то се одмере четири дела каве поменутим судом од лима, три се дела најпре самлу на онда четврти и оба дела одвојено оставе. Сад се одмере осам пуни шоља воде, њима се придаду три дела каве и доврши се као што је описано. Да не би прашка било, кава се пре послуге може да процеди кроз филу крпу, али то обично не је нужно и за чист укус убитачно.

Готова кава ваља да је мрке (а не црне) боје, увек је мутна, као водом разблажена чоколада. Мутнина каве начињене по тој методи, не долази од кавеног прашка, већ од особите масти подобне путеру, које има у зрну од прилике 12% и која се од чести уништи пржењем.

Мали додаток риблиг меура или коже какве морске рибе сталожу врло брзо кавени прашак и кава се избистри.

При обичном готовљењу каве остане више од половине растворени честица зрна у кавеном талогу.

Да би тог истог доброг мњења били о кави начињеној по мојој методи, каквог сам и ја, не сме се да узме за углед укус обичног пића, већ да се више гледа на добра дјелства моје каве на организам. А многи држе по мојој методи начињену каву за слабу и ретку, јер они бркају појам јачине

и густине са тамном или црном бојом; кодти сам задобио боље мњење о мојој кави, кад сам каву црно бојадисао изгореним шећером или каквим кавеним сурогатом.

Прави кавени укус је млогима непознат и млоги који су пили први пут моју каву, замерају јој да удара на зрна. Али кава, која не удара на зрна не је више кава, већ вештачко пиће, које се тако исто заменити може и са другим; отуда долази, да млоги не могу да разликују пића из сурогата кавени:

паљује и ја сам нашао да може да се пије и после ручка, а да варење не квару, што је код мене бар редовно кад сам пио јако пржену каву.

Турском посланству у Берлину беше једном заповеђено, да секретари и други званичници приљезно пропућују немачке земље, индустријска места походе, проуче и верне дневнике воде. Магдебург је био први излет и резултат посматрања олади мусломана о Магдебургу гласно је овако у дневнику: Магдебург, јака тврђава и одликује се индустријом, која фабрицира мрко ђубре, којим се за најкраће време најбоља мока кава претвори у несносно пиће, цихоријом кавом звано.

За извесне случајеве, нарочито на путовању и маршевима, где су (досадни) теретни судови за млевење и пржење, могу се да сачувају кави у прашку ароматични делови следећом приуготовом:

Пртена се зрна самелу у прашак и одма поквасе густим шећерним сирупом, који се добија, кад се прелију 3 дела шећера са 2 дела воде, и неколико минута оставе. На фунту каве довољно је две унце шећера; кад је кавени прашак поквашен сирупом брижљиво, онда му се додаду још 2 унце ситног шећера, који се са кавом добро помеша и растури на ваздуху да се суши. Шећером се нестални делови задрже, да при сушењу не одбегну; па кад се оће кава да зготови, онда се прелије колико се оће ситна кава са ладном водом и лагано се загреје да ври. Из тако припремљене ситне каве, која је месец дана на ваздуху била, једним кувањем може се да добије тако исто добра кава, као кад су зрна тазе пржена.

Нека не би био толики посао страшило! Рђава се кава много пије, која би о истом трошку мо-

гла да је врло добра, кад би се помучила око готовљења малко више! До мањине би требале да боље надгледају куваруце у тој ствари, кад не ће саме да зготове каву.

Лаза Илић.

Херцеговка на стражи. Слика Ђорђа Крстића.

пржену цихорију и разне врсте рене, кад им се мало каве дода, и да су се кавени сурогати тако јако распространили. За млоге је затвореномрка чорба емфирематичног укуса кава. Чај сурогата нема, јер сваки ко га пије зна како он слади.

Кави се обично приписују распаљујућа својства, и млоги је због тога не вољу као пиће, али та распаљујућа својства припадају несталним продукцима, који се развију поништењем кавени честица пржењем. По мојој методи начињена кава ни најмање не рас-

